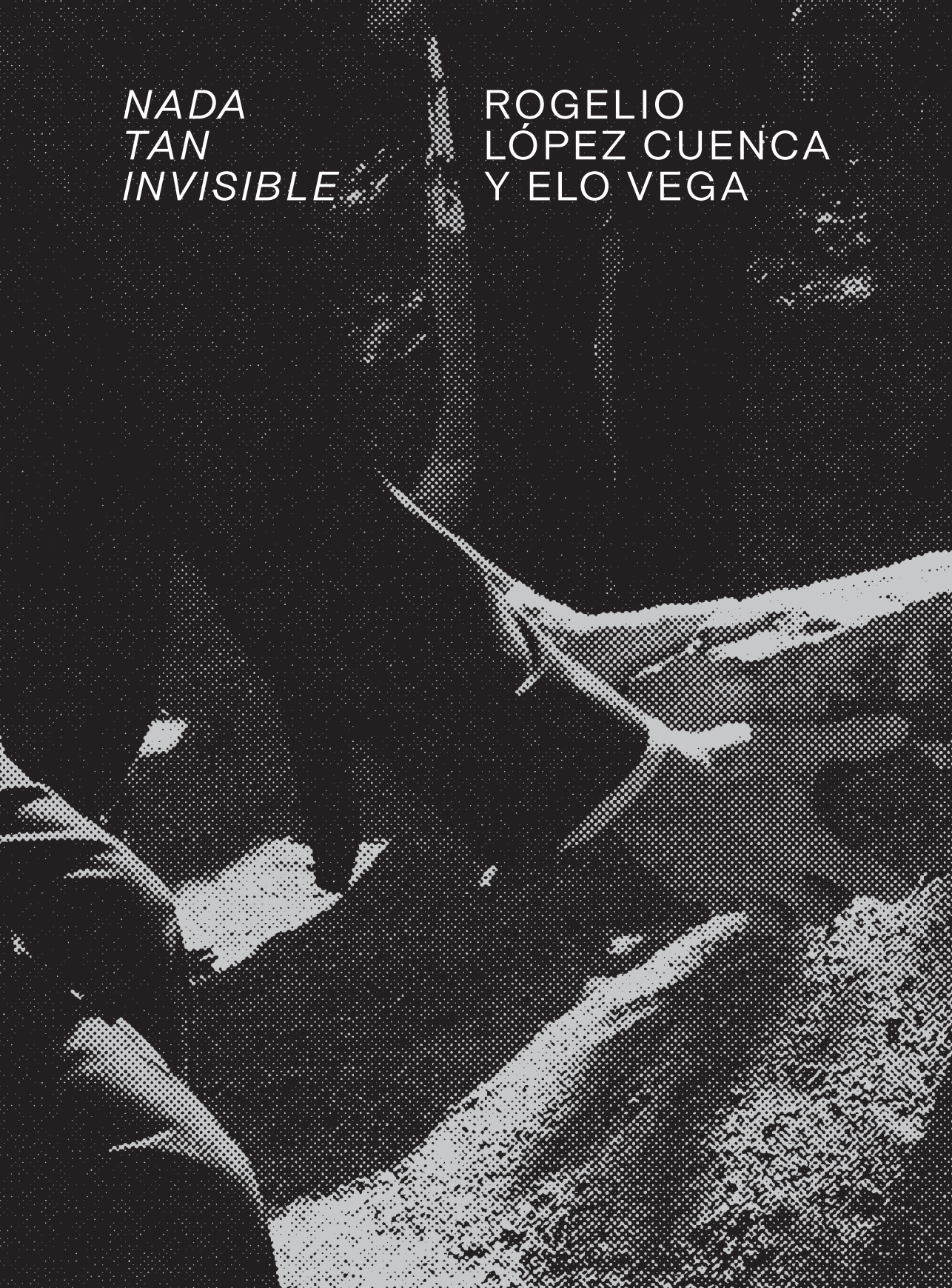

NADA
TAN
INVISIBLE

ROGELIO
LÓPEZ CUENCA
Y ELO VEGA

*NADA
TAN
INVISIBLE*

ROGELIO
LÓPEZ CUENCA
Y ELO VEGA

Introducció Introducción	5
—Ana García Alarcón	
Res tan invisible Nada tan invisible	9
—Rogelio López Cuenca y Elo Vega	
Dones, Meduses i monuments Mujeres, Medusas y monumentos	20
—Maite Méndez Baiges	
Laberints de la memòria Laberintos de la memoria	31
—Jaime Brihuega	
On habita la memòria Donde habita de memoria	41
—Ana García Alarcón	
Art: espai públic/espai protegit, monument/transcendència	
Una conversa entre Nekane Aramburu, Rogelio López Cuenca i Elo Vega	49
Arte: espacio público/espacio protegido, monumento/trascendencia. Una conversación entre Nekane Aramburu, Rogelio López Cuenca y Elo Vega	
Selecció d'obra Selección de obra	
Ereccions	70
A Contrapelo. As mulleres nos monumentos públicos da Coruña	76
Dark Places	78
S/T (Lucrecia)	80
Los bárbaros. Lugares de memoria del colonialismo español en Madrid	84
Mármoles con caracteres extraños. Guía Monumental de Granada	86
Bibrramblabookburning. Memorial intermitente	88
Quilombo # 1 (Antonio López)	92
Efigies y fantasmas. Guía monumental de Huelva	96
Valparaíso White Noise	98
Mapa de México	100
Mapa de Mataró	102
Mappa di Roma	104
Lima i[nn] Memoriam	106
Cautivo	108
Landscape with the fall of Icarus	110
Muntanyenc	112
Traducció a l'anglès Traducción al inglés	115

Res tan invisible

La cosa més sorprenent dels monuments és que mai els veim. Res al món és tan invisible.

Nada tan invisible

La cosa más sorprendente de los monumentos es que nunca los vemos. Nada en el mundo es tan invisible.

—Rogelio López Cuenca / Elo Vega

La cita de Robert Musil (presa dels seus *Escrits pòstums publicats en vida*, 1957), dona títol a l'exposició que al Casal Solleric ha reunit una sèrie de treballs previs realitzats entorn de diversos monuments i llocs de memòria. Prenent com a referència algunes de les obres exposades a la mostra, entre els mesos de gener i febrer de 2019, un grup d'artistes i investigadores ens reunirem a Es Baluard a fi d'activar una relectura crítica dels llocs de memòria de la ciutat de Palma.

Ho feim mogudes per l'objectiu de generar una experiència d'aprenentatge col·lectiu, crític i creatiu sobre l'estètica i les funcions del memorial com a dispositiu ideològic, però sempre des d'una perspectiva radicalment situada, contrastant les reflexions d'ordre teòric amb les seves realitzacions sobre el terreny, en l'entorn immediat de Palma. D'aquesta manera, no estam molt a trobar-nos amb l'obelisc que

La cita de Robert Musil (tomada de sus *Escritos póstumos publicados en vida*, 1957), da título a la exposición que en Casal Solleric ha reunido una serie de trabajos previos realizados en torno a diversos monumentos y lugares de memoria. Tomando como referencia algunas de las obras expuestas en la muestra, entre los meses de enero y febrero de 2019, un grupo de artistas e investigadoras nos reunimos en Es Baluard a fin de activar una relectura crítica de los lugares de memoria de la ciudad de Palma.

Movidas por el objetivo de generar una experiencia de aprendizaje colectivo, crítico y creativo sobre la estética y las funciones del memorial como dispositivo ideológico, pero siempre desde una perspectiva radicalmente situada, contrastando las reflexiones de orden teórico con sus realizaciones sobre el terreno, en el entorno inmediato de Palma de Mallorca. De este modo, no tardamos en cruzarnos con el obelisco que se

s'erigeix a l'esplanada de la Feixina. Aquest representa, actualment, un exemple paradigmàtic d'aquests rars moments en els quals un monument abandona l'abstracció que, enmig de la indiferència general, caracteritza la seva normalment anodina existència. La seva invisibilitat és pràcticament immediata a la seva inauguració. Després dels discursos, quan les autoritats i la banda de música es retiren, sembla que escampa, i el silenci i els coloms es fan propietaris del lloc.

Es diria que el monument funciona com una balisa, com una boia enmig de la quotidianitat anodina. Amb la seva impassible apatia sembla confirmar que tot està en ordre, ja que, quan aquest ordre sota el qual va ser erigit entra en crisi, el primer senyal del canvi sol ser la seva caiguda en desgràcia. Sovint s'enderroca un monument per a simbolitzar la mort d'un tirà, la fi d'un règim. I de la mateixa manera cal entendre les agressions menors –com pintades o mutilacions parcials– que normalment sofreix: són manifestacions de desacatament al que representa. I no hi ha monument que no sigui, encara que contra la seva pròpia voluntat, polisèmic: el seu significat primigeni no pot evitar veure's afectat pel pas del temps i les transformacions de la societat en la qual s'inscriu.

L'obelisc de la Feixina és un de tants memorials erigits pels vencedors de la Guerra Civil per a commemorar alhora la "Victòria" i els "Caiguts". Va ser inaugurat en els primers anys del

erige en la explanada de Sa Feixina. Representa éste, en la actualidad, un ejemplo paradigmático de esos raros momentos en los que un monumento abandona el ensimismamiento que, en medio de la indiferencia general, caracteriza su normalmente anodina existencia. Su invisibilidad es prácticamente inmediata a su inauguración. Después de los discursos, cuando las autoridades y la banda de música se retiran, parece que escampa, y el silencio y las palomas se hacen dueñas del lugar.

Se diría que el monumento funciona como una baliza, como una boya en medio de la cotidianidad anodina. Con su impassible apatía parece confirmar que todo está en orden, pues cuando ese orden bajo el cual fue erigido entra en crisis, la primera señal del cambio suele ser su caída en desgracia. Con frecuencia se derriba un monumento para simbolizar la muerte de un tirano, el fin de un régimen. Y de la misma manera hay que entender las agresiones menores –como pintadas o mutilaciones parciales– que normalmente sufre: son manifestaciones de desacato a lo que representa. Y no hay monumento que no sea, por más que contra su propia voluntad, por fuerza polisémico: su significado primigenio no puede evitar verse afectado por el paso del tiempo y las transformaciones de la sociedad en la que se inscribe.

El obelisco de Sa Feixina es uno de tantos memoriales erigidos por los vencedores de la Guerra Civil para conmemorar a la vez la "Vitoria" y a

franquisme, el 1947, i aixeca els seus vint metres d'altura en memòria de les víctimes de l'enfonsament del creuer Balears durant un combat naval en plena Guerra Civil, nou anys abans, el 1938.

El Balears era un dels tres vaixells de guerra amb què l'exèrcit franquista bloquejava la Mediterrània per a impedir l'arribada d'ajuda destinada al govern de la República. L'èpica de la dictadura va incloure, a manera d'epopeia, en el seu santoral la defunció dels prop de 800 mariners morts en el naufragi: als llibres escolars de la postguerra es representava el vaixell enfonsant-se mentre que, de la seva silueta, n'emanaven els acords de l'himne de la Falange –el partit únic del franquisme–, el *Cara al sol*. Va ser mitificada molt especialment la mort d'un grup de nins que es trobava a bord del vaixell en qualitat de “flechas navals”.

La Legió de Flechas va tenir el seu origen en les organitzacions juvenils de la Falange, creades a imitació de les joventuts dels partits nazifeixistes coetanis, les joventuts hitlerianes o els Balilla italians. El fet que nou dels menors morts fossin naturals de Palma va donar motiu que el llavors director del diari local *Última Hora* posàs en marxa la iniciativa d'erigir un monument dedicat a immortalitzar l'esdeveniment.

Amb aquest fi va ser convocat un concurs. Aquesta circumstància era poc comuna en un moment en què allò habitual era l'encàrrec directe, sotmès,

los “Caídos”. Fue inaugurado en los primeros años del franquismo, en 1947, y levanta sus veinte metros de altura en memoria de las víctimas del hundimiento del crucero Balears durante un combate naval en plena Guerra Civil, nueve años antes, en 1938.

El Balears era uno de los tres barcos de guerra con que el ejército franquista bloqueaba el Mediterráneo para impedir la llegada de ayuda destinada al gobierno de la República. La épica de la dictadura incluyó a modo de epopeya en su santoral el fallecimiento de los cerca de 800 marineros muertos en el naufragio: en los libros escolares de la posguerra se representaba el barco yéndose a pique mientras que de su silueta emanaban los acordes del himno de la Falange –el partido único del franquismo– el *Cara al sol*. Fue mitificada muy especialmente la muerte de un grupo de niños que se encontraba a bordo del barco en calidad de “flechas navales”.

La Legión de Flechas tuvo su origen en las organizaciones juveniles de la Falange, creadas a imitación de las juventudes de los partidos nazi-fascistas coetáneos, las juventudes hitlerianas o los Balilla italianos. El hecho de que nueve de los menores fallecidos fuesen naturales de Palma dio pie a que el entonces director del diario local *Última Hora* lanzara la iniciativa de erigir un monumento dedicado a inmortalizar el acontecimiento.

A tal fin fue convocando un concurso. Esta circunstancia era poco común en un momento en que

a més, a unes determinades directrius formals disposades per una Comissió d'Estil de les Commemoracions a la Pàtria, ideada per Eugeni d'Ors des del seu càrrec com a cap nacional de Belles Arts. Referent a això, una altra particularitat d'aquest monument és la seva tipologia, ja que la forma d'obelisc era sistemàticament rebutjada pel nou ordre com a oposada al nacionalcatolicisme, atesa la seva presència en la tradició pagana, l'ús de la seva imatge per part de la maçoneria i la seva existència en els memorials erigits sota el signe del liberalisme o la república. El franquisme va commemorar per norma els seus "caiguts" mitjançant la creu, que en aquest cas concret és absent i s'empeltra en una de les cares del monòlit, just a la part destinada a exercir com a altar per a la celebració de misses.

Inmortalidad era el lema del projecte guanyador del concurs – triat entre prop de vint propostes presentades –, obra dels arquitectes mallorquins Francisco Roca Simón (1874-1940) i el seu fill Antoni Roca Cabanellas (1909-1986), i l'escultor Josep Ortells (1887-1961). La seva construcció – a la qual es veurien obligats a contribuir amb la seva tasca els presos polítics republicans – es demoraria fins el 1947. El 16 de març d'aquest any, en un acte presidit pel dictador, es va inaugurar el monòlit. Les llegendes que, sota l'escut de l'estat franquista, llueix el monument ("Mallorca a los héroes del crucero Baleares. Gloria a la Marina Nacional.

lo habitual era el encargo directo, sometido, además a unas determinadas directrices formales dispuestas por una Comisión de Estilo de las Conmemoraciones a la Patria, ideada por Eugenio d'Ors desde su cargo como Jefe Nacional del Bellas Artes. A este respecto, otra particularidad de este monumento es su tipología, ya que la forma obelisco era sistemáticamente rechazada por el nuevo orden como opuesto al nacional-catolicismo, dada su presencia en la tradición pagana, el uso de su imagen por parte de la masonería y su presencia en los memoriales erigidos bajo el signo del liberalismo o la república. El franquismo conmemoró por norma a sus "caídos" mediante la cruz, que en el caso concreto que nos ocupa está ausente, sino que se injerta en una de las caras del monolito, justo en la parte destinada a fungir como altar para la celebración de misas.

Inmortalidad era el lema del proyecto ganador del concurso –elegido entre cerca de veinte propuestas presentadas –, obra de los arquitectos mallorquines Francisco Roca Simón (1874-1940) y su hijo Antonio Roca Cabanellas (1909-1986) y el escultor José Ortells (1887-61). La construcción del mismo – a la que se verían obligados a contribuir con su trabajo los presos políticos republicanos – se demoraría hasta 1947. El 16 de marzo de ese año, en un acto presidido por el dictador, se inauguró el monolito. Las leyendas que, bajo el escudo del Estado franquista, lucía el monumento ("Mallorca a los

Viva España”) varen ser retirats el 2010, complint la Llei de Memòria Històrica de 2007. També en aquest moment s’hi va afegir, per acord unànim de la corporació municipal, una nova senyalització amb un text en alemany, anglès, català i castellà que identifica el lloc com a “en record de l’enfonsament del creuer Baleares durant la Guerra Civil (1936-1939)”; i li superposa un nou significat: “Avui és per a la ciutat símbol de la voluntat de no oblidar mai els horrors de la guerra i les dictadures”.

Aquesta mesura va frustrar les expectatives de les associacions memorialistes, que continuen reclamant-ne la demolició, denunciant l’aberració que suposa el reconeixement “de totes les víctimes, sense distinció”, atès que confon en una injusta i humiliant amalgama les víctimes del franquisme amb els seus botxins. No ha estat aquesta l’única ocasió en què les decisions preses des del poder per a homenatjar “per igual” les víctimes de la Guerra Civil han aconseguit el contrari d’allò a què aspiraven, avivant en lloc d’apaivagar la polèmica. Un dels casos més escandalosos, atès el rebuig provocat, fou el del monòlit instal·lat el 2010 sobre una fossa comuna al Cementeri General de València, en la llegenda del qual la banalització aconsegueix una cota difícilment superable: “En memòria de tots els que varen donar la vida per l’Espanya que creien millor”.

Al mateix temps que creixien en nombre i intensitat les veus en demanda de la demolició de l’obelisc

héroes del crucero Baleares. Gloria a la Marina Nacional. Viva España”) fueron retirados en 2010, en cumplimiento de la Ley de Memoria Histórica de 2007. También en ese momento se añadió, por acuerdo unánime de la corporación municipal, una nueva señalización con un texto en alemán, inglés, catalán y castellano que identifica el lugar como “en recuerdo del hundimiento del crucero Baleares durante la Guerra Civil (1936-1939)”; y le superpone un nuevo significado: “Hoy es para la ciudad símbolo de la voluntad de no olvidar nunca los horrores de la guerra y las dictaduras”.

Esta medida frustró las expectativas de las asociaciones memorialistas, que continúan reclamando su demolición, denunciando la aberración que supone el reconocimiento “de todas las víctimas, sin distinción”, pues confunde en una injusta y humillante amalgama a las víctimas del franquismo con sus verdugos. No ha sido esta la única ocasión en que las decisiones tomadas desde el poder para homenajear “por igual” a las víctimas de la Guerra Civil han conseguido lo contrario de aquello a lo que aspiraban, avivando en lugar de apaciguar la polémica. Uno de los casos más escandalosos, dado el rechazo provocado, fue el del monolito instalado en 2010 sobre una fosa común en el Cementerio General de Valencia, en cuya leyenda la banalización alcanza una cota difícilmente superable: “En memoria de todos los que dieron la vida por la España que creían mejor”.

de la Feixina, els partidaris de la seva conservació han anat derivant i reforçant la seva argumentació cap al reconeixement del monument com a bé cultural patrimonial. Amb aquest gir el centre del debat passa a un camp aparentment desideologitzat, a l'empara de la pulsio conservacionista i museïficadora característica de certs moviments de reacció a la vertiginosa velocitat de les transformacions pròpies de la hipermodernitat. Davant l'accelerada desaparició del món "tal com el coneixiem", des d'aquesta postura es convocaria a conservar-ho tot, el que sigui. I, lamentablement, aquest tot inclourà la defensa d'uns valors que entren en conflicte directe amb els d'una societat presumptament democràtica, plural i complexa en la seva diversitat.

Des de la consciència que una obra d'art mai és res més que això, una mera obra d'art —independent de les idees en les quals se sosté i que alhora defensa—, el grup de treball va decidir prendre part d'aquesta discussió, proposant-se un acostament alternatiu a la inflexible fermesa de les posicions a favor o en contra de la demolició o la conservació. A partir de la incorporació de l'argument "artístic" en el debat entorn del monument, ens va semblar oportuna la proposta d'una perspectiva emmarcada dins de la tradició moderna de la intervenció temporal des de les pràctiques artístiques contemporànies. D'aquesta manera, a les visions estàtiques i mútuament excloents avui dominants sobre aquest tema, podria afegir-

Al tiempo que crecían en número e intensidad las voces en demanda de la demolición del obelisco de Sa Feixina, los partidarios de su conservación han ido derivado y reforzado su argumentación hacia el reconocimiento del monumento como bien cultural patrimonial. Con este giro el centro del debate pasa a un campo aparentemente desideologizado, al amparo de la pulsio conservacionista y museificadora característica de ciertos movimientos de reacción a la vertiginosa velocidad de las transformaciones propias de la hipermodernidad. Ante la acelerada desaparición del mundo "tal y como lo conocíamos", desde esta postura se convocaría a conservarlo todo, lo que sea. Y, lamentablemente, ese todo incluirá la defensa de unos valores que entran en conflicto directo con los de una sociedad supuestamente democrática, plural y compleja en su diversidad.

Desde la conciencia de que una obra de arte nunca es nada más que eso, una mera obra de arte — independiente de las ideas en las que se sustenta y que a la vez defiende—, el grupo de trabajo decidió tomar parte de esa discusión, proponiéndose un acercamiento alternativo a la inflexible firmeza de las posiciones a favor o en contra de la demolición o la conservación. A partir de la incorporación del argumento "artístico" en el debate en torno al monumento, nos pareció oportuna la propuesta de una perspectiva emmarcada dentro de la tradición moderna de la intervención

se tota una varietat d'acostaments tendents a desbloquejar aquesta polarització.

La decisió primera va ser la de situar l'obelisc en el context dels monuments públics de Palma, elaborant un inventari dels existents a la ciutat. D'aquesta llista primera, en vàrem descartar les escultures modernes i contemporànies que, alienes a una finalitat monumental, no estiguessin dedicades a la memòria d'alguna persona o un esdeveniment, i es limitassin a una funció decorativa.

A part de la –desgraciadament previsible– enormitat de la desproporció entre el nombre d'escultores i escultors –no fa falta especificar a favor de qui– que signen els monuments, una de les més reveladores –per més que igualment imaginable– constatacions de la nostra investigació ha estat l'escandalosa desigualtat en el repartiment de rols que el monument assigna a homes o a dones. Mentre que els homes hi solen aparèixer identificats pel seu nom i cognom, per tractar-se de persones reals, amb existència històrica; les figures femenines són genèriques, anònimes, i hi arriben a més a aparèixer com a adorn complementari de l'home homenatjat, com pot observar-se en l'exemple paradigmàtic del monument a Maura.

De l'assenyalament d'aquesta disparitat no ha de col·legir-se, segons el nostre parer, automàticament una reclamació de major presència de figures femenines en els monuments,

temporal desde las prácticas artísticas contemporáneas. De este modo, a las visiones estáticas y mutuamente excluyentes hoy dominantes al respecto, podría añadirse toda una variedad de acercamientos tendentes a desbloquejar tal polarización.

La decisión primera fue la de situar el obelisco en el contexto de los monumentos públicos de Palma de Mallorca, elaborando un inventario de los existentes en la ciudad. De este listado primero, procedimos a descartar las esculturas modernas y contemporáneas que, ajenas a una finalidad monumental, no estuviesen dedicadas a la memoria de alguna persona o acontecimiento, limitándose a una función decorativa.

Aparte de la –desgraciadamente previsible– enormidad de la desproporción entre el número de escultoras y escultores –no hace falta especificar a favor de quiénes– que firman los monumentos, una de las más reveladoras –por más que igualmente imaginable– constataciones de nuestra investigación ha sido la escandalosa desigualdad en el reparto de roles que el monumento asigna a varones o a mujeres. Mientras que los hombres suelen aparecer identificados por su nombre y apellido, al tratarse de personas reales, con existencia histórica; las figuras femeninas son genéricas, anónimas, y llegan además a aparecer como ornato complementario del varón homenajeado, como puede observarse en el ejemplo paradigmático del monumento a Maura.

Del señalamiento de esta disparidad no debe colegirse, a

sinó que ha d'interpretar-se com la verificació que aquest gènere artístic constitueix una expressió especialment autoritària de la cultura patriarcal i les seves retòriques. Així que, més que la incorporació de dones a aquest catàleg, potser el que hauríem de fer, des del nostre àmbit de treball, des del camp de les pràctiques artístiques contemporànies, seria experimentar noves formes de visibilitzar, no només les dones, sinó també els altres grups socials condemnats per l'heteropatriarcat a la subalternització, a la marginalitat i al silenci.

La pregunta que hem de fer-nos és si tindria sentit que, per a donar forma al reconeixement públic o l'homenatge a alguna d'aquestes persones o col·lectius, es recorregués a formats com l'obelisc. A Palma, curiosament, hem descobert una cridanera presència d'aquest tipus de monument. El més antic va ser erigit el 1833, amb motiu de "la jura de la sereníssima senyora princesa Doña María Isabel Luisa como heredera del trono a falta de varón"; és a dir, la que seria la reina Isabel II. El 1941 –i malgrat les ja esmentades reserves del franquisme cap al format– se n'alçà un altre com a homenatge als anomenats Jinetes de Alcalá, un grup de militars que va participar en el cop d'estat que el 1936 va desencadenar la Guerra Civil. El 1953 s'erigirà un altre obelisc, aquest en honor de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. I, des de 1990, un conjunt de quatre obeliscs recorda el pintor d'origen croat Kristian Krekovic (que va viure a Palma els darrers vint anys

nuestro juicio, automáticamente una reclamación de mayor presencia de figuras femeninas en los monumentos, sino que ha de interpretarse como la verificación de que este género artístico constituye una expresión especialmente autoritaria de la cultura patriarcal y sus retóricas. Así que, más que la incorporación de mujeres a ese catálogo, quizá lo que deberíamos, desde nuestro ámbito de trabajo, desde el campo de las prácticas artísticas contemporáneas, sería experimentar nuevas formas de visibilitzar, no solo a las mujeres sino también a los otros grupos sociales condenados por el heteropatriarcado a la subalternización, a la marginalidad y al silencio.

La pregunta que debemos hacernos es si tendría sentido que para dar forma al reconocimiento público o el homenaje a alguna de estas personas o colectivos, se recurriera a formatos como el obelisco. En Palma, curiosamente, hemos descubierto una llamativa presencia de este tipo de monumento. El más antiguo fue erigido en 1833, con motivo de "la jura de la serenísima senyora princesa Doña María Isabel Luisa como heredera del trono a falta de varón"; es decir, la que sería la reina Isabel II. En 1941 –y a pesar de las ya mencionadas reservas del franquismo hacia el formato– se levantará otro como homenaje a los llamados Jinetes de Alcalá, un grupo de militares que participó en el golpe de estado que en 1936 desencadenó la Guerra Civil. En 1953 se erigirá otro obelisco, éste en honor del Archiduque Luis Salvador

de la seva vida) al parc que du el seu nom. Vuit obeliscs en total, reduïts a set el 2009, gràcies a la desaparició del dedicat als Ginetes de Alcalá, retirat en compliment de la Llei de Memòria Històrica.

És obvi que les formes artístiques no poden ser considerades com a mers contenidors asèptics susceptibles de servir de vehicle, innocentment, a una idea o l'altra. I l'obelisc deixa veure més que altres formes, certes connotacions. No és per res que, al projecte de la Feixina, els seus autors varen especificar que havia de "dominar la dimensió vertical".

A l'hora d'experimentar maneres d'expressió alternatives a les del monument, proposam una lectura crítica dels trets que tradicionalment el distingeixen. I un d'aquests és, evidentment, el de la seva verticalitat, aquesta obsessió per l'erecció com a expressió pròpia d'una cultura manifestament fal·locràtica. Mentre que les nostres propostes de relectura crítica volen incorporar el qüestionament de les seves formes dominants i els seus trets distintius, també creim que la reacció antimonumental més bàsica, l'enderrocament, la demolició, s'emmarca dins de la mateixa lògica patriarcal, mentre que l'enderrocament del monument simbolitzaria la castració simbòlica del vençut.

Davant d'aquesta tòpica reacció, la nostra opció és la d'un desmantellament simbòlic i, sobretot, progressiu. No actuar des de la força sinó des d'una didàctica que, sense

de Austria. Y desde 1990, un conjunto de cuatro obeliscos recuerda al pintor de origen croata Kristian Krekovic (pintor que vivió en Palma de Mallorca los últimos veinte años de su vida) en el parque que lleva su nombre. Ocho obeliscos en total, reducidos a siete en 2009, merced a la desaparición del dedicado a los Jinetes de Alcalá, retirado en cumplimiento de la Ley de Memoria Histórica.

Es obvio que las formas artísticas no pueden ser consideradas como meros contenedores asépticos susceptibles de servir de vehículo, inocentemente, a una u otra idea. Y el obelisco deja traslucir más que otras formas, ciertas connotaciones. No por nada en el proyecto de Sa Feixina, sus autores especificaron que debía "dominar la dimensión vertical".

A la hora de experimentar modos de expresión alternativos a los del monumento, proponemos una lectura crítica de los rasgos que tradicionalmente lo distingue. Y uno de ellos es, evidentemente, el de su verticalidad, esa obsesión por la erección como expresión propia de una cultura manifiestamente falocrática. En tanto que nuestras propuestas de relectura crítica quieren incorporar el cuestionamiento de sus formas dominantes y sus rasgos distintivos, también creemos que la reacción antimonumental más básica, el derrocamiento, la demolición, se enmarca dentro de la misma lógica patriarcal, en tanto que el derribo del monumento simbolizaría la castración simbólica del vencido.

deixar de banda les possibilitats poètiques de les maneres de fer art, no resulti impositiva. A això es deu també que els projectes d'intervenció que plantejam apareguin obertament marcats pel seu desacatament a les normes pròpies de la lògica monumental: des de la "noblesa" dels seus materials fins a la seva pretensió de dir-hi la darrera paraula, la seva aspiració a la perpetuïtat, a ser definitius. Recordem que el títol original del projecte del monument de la Feixina no era altre que *Inmortalidad*.

Així, el propòsit general persegueix convertir l'entorn de l'obelisc, a partir precisament de la seva consideració com a obra d'art, en un espai d'experimentació artística, obrint una programació d'intervencions temporals encaminades a apel·lar al monument i convidar-lo a dialogar sobre la diversitat dels seus significats; a fer-lo parlar d'allò de què guarda un estratègic silenci, tant des de la seva condició genèrica com de les seves més concretes especificitats; des dels ja llunyans motius que en el seu moment varen donar lloc a erigir-lo fins a la seva lectura a la llum del context actual, quan la Mediterrània torna a veure's bloquejada, al mig ara d'una guerra racista no declarada contra immigrants i refugiats procedents del Sud Global. El monument sap i pot, i ha de, parlar –i de fet ho fa, de la manera tan evident que ho fa la naturalitzada ideologia dominant– de la seva exaltació del militarisme i de la guerra entesa com a noble

Frente a esta tópica reacción, nuestra opción es la de un desmantelamiento simbólico y, sobre todo, progresivo. No actuar desde la fuerza sino desde una didáctica que, sin dejar de lado las posibilidades poéticas de los modos de hacer arte, no resulte impositivo. A esto se debe también que los proyectos de intervención que planteamos aparezcan abiertamente marcados por su desacato a las normas propias de la lógica monumental: desde la "nobleza" de sus materiales hasta su pretensión de decir la última palabra, su aspiración a la perpetuidad, a ser definitivos. Recordemos que el título original del proyecto del monumento de Sa Feixina no era otro que *Inmortalidad*.

Así, el propósito general persigue convertir el entorno del obelisco, a partir precisamente de su consideración como obra de arte, en un espacio de experimentación artística, abriendo una programación de intervenciones temporales encaminadas a apelar al monumento e invitarlo a dialogar sobre la diversidad de sus significados; a hacerle hablar de aquello acerca de lo que guarda un estratégico silencio, tanto desde su condición genérica como de sus más concretas especificidades; desde los ya lejanos motivos que en su día dieron lugar a su erección hasta su lectura a la luz del contexto actual, cuando el Mediterráneo vuelve a verse bloqueado, en medio ahora de una guerra racista no declarada contra inmigrantes y refugiados procedentes del Sur Global. El monumento sabe y puede, y debe, hablar –y de hecho lo hace,

sacrifici; des del menyspreu total a la més mínima al·lusió a altres víctimes que no siguin els herois triats –molt assenyaladament, la seva absoluta ignorància respecte de qualsevol rastre de presència femenina–, o la manipulació sentimental que els règims autoritaris fan de la infància. Ens negam a acceptar per endavant els termes en què es planteja la discussió entorn del monument. El nostre objectiu és participar, des de les pràctiques artístiques contemporànies, d'un procés al llarg del qual, juntes, anem revelant tot allò que l'hàbit i el costum ha acabat fent-nos gradualment invisible.

del modo tan evidente que lo hace la naturalizada ideología dominante– de su exaltación del militarismo y de la guerra entendida como noble sacrificio; desde el desprecio total de la más mínima alusión a otras víctimas que no sean los héroes elegidos –muy señaladamente, su absoluta ignorancia respecto a cualquier rastro de presencia femenina–, o la manipulación sentimental que los regímenes autoritarios hacen de la infancia. Nos negamos a aceptar de antemano los términos en que se plantea la discusión en torno al monumento. Nuestro objetivo es participar, desde las prácticas artísticas contemporáneas, de un proceso a lo largo del cual, juntas, vayamos revelando todo aquello que el hábito y la costumbre ha acabado haciéndonos paulatinamente invisible.

Ajuntament de Palma

Batle Alcalde
Sr. Antoni Noguera

Regidor de l'Àrea de Cultura, Patrimoni, Memòria Històrica i Política Lingüística
Regidor del Área de Cultura, Patrimonio, Memoria Histórica y Política Lingüística
Sr. Llorenç Carrió

Coordinadora General de l'Àrea de Cultura, Patrimoni, Memòria Històrica i Política Lingüística
Coordinadora General del Área de Cultura, Patrimonio, Memoria Histórica y Política Lingüística
Francisca Niell

Casal Solleric. Exposició

Director General d'Arts Visuals i Programes Públics
Director General de Artes Visuales y Programas Públicos
Sebastià Mascaró

Equip del Casal Solleric
Equipo de Casal Solleric

Es Baluard Museu d'art Modern i Contemporani de Palma. Taller

Directora
Nekane Aramburu

Administrador
Antoni Torres

Artística
Conservació Conservación
Soad Houman
Rosa Espinosa
Exposicions
Catalina Joy
Irene Llàcer

Desenvolupament educatiu, formació i programes públics
Desarrollo educativo, formación y programas públicos
Eva Cifre
Irene Amengual
Mireia Guitart
Maria Àngels González
Pilar Rubí
Diana González

Comunicació
Comunicación
Alejandro Alcolea

Relacions externes
Relaciones externas
Aina Crespí
Mediació de públics
Diana González

Administració
Administración
Daniel Rebassa
Marga Ferrer

Secretària de direcció
Secretaria de dirección
Clara Llompарт

Botiga
Tienda
Paz Montesinos
Núria Jover
Cristina Boludo

Manteniment
Mantenimiento
Francisco Medrano
Andreu Verd
Robert Escobar

Atenció al visitant / Taquilles
Atención al visitante / Taquillas

Atenció al visitant / Atenció al visitant
Perico Gual

Taquilles / Taquillas
Maria Gayà
Ana Huertas

Exposició Exposición

Nada tan invisible

Rogelio López Cuenca y Elo Vega

Casal Solleric. 25.1 al 17.3 de 2019

Comissària

Comisaria

Ana García Alarcón

Coordinació

Coordinación

Negociat Espais d'Art

Disseny gràfic

Diseño gráfico

Jaime Narváez

Il·luminació i Muntatge

Iluminación y Montaje

Xicarandana

Assegurança

Seguro

March Correduría - JLT

Publicació Publicación

Edita

Ajuntament de Palma

Edició a cura de

Edición a cargo de

Ana García Alarcón,

Rogelio López Cuenca y Elo Vega

Coordinació

Coordinación

Ana García Alarcón

Disseny gràfic

Diseño gráfico

Jaime Narváez

Textos

Nekane Aramburu

Jaime Brihuega

Ana García Alarcón

Rogelio López Cuenca

Maite Méndez Baiges

Elo Vega

Preimpresió

Preimpresión

La Troupe

Fotografies

Fotografías

David Bonet

Es Baluard

Rogelio López Cuenca y Elo Vega

Assessoria lingüística

Asesoría lingüística

Servei d'Assessorament Lingüístic

de l'Ajuntament de Palma

Traducció a l'anglès

Traducción al inglés

Rachel Waters

Impressió

Impresión

Laboratorio para el arte by Estudios Durero

Volem agrair a totes les persones i institucions que han donat suport i han fet possible aquest projecte. Especialment a l'Ajuntament de Palma, a l'equip del Casal Solleric i de Es Baluard; al Centro de Arte dos de Mayo; al Centro Andaluz d'Art Contemporani; als qui varen formar part del taller *Nada tan invisible*: Aina Bausà Medrano, Carmen García, Neus Marroig Colom, Jordi Pallarès, Julià Panadès Julià, Irene Pascual, María José Ribas, Sansó i Oliver; a les autores i autors dels assajos Jaime Brihuega y Maite Méndez Baiges.

L'edició d'aquest llibre es va realitzar en motiu del projecte *Nada tan invisible*, organitzat i produït per l'Ajuntament de Palma en col·laboració amb Es Baluard Museu D'Art Modern i Contemporani de Palma.

Queremos agradecer a todas las personas e instituciones que han apoyado y hecho posible este proyecto. Especialmente al Ayuntamiento de Palma, al equipo de Casal Solleric y de Es Baluard; al Centro de Arte Dos de Mayo; al Centro Andaluz de Arte Contemporáneo; a quienes formaron parte del taller *Nada tan invisible*: Aina Bausà Medrano, Carmen García, Neus Marroig Colom, Jordi Pallarès, Julià Panadès Julià, Irene Pascual, María José Ribas, Sansó i Oliver; a las autoras y autores de los ensayos: Jaime Brihuega y Maite Méndez Baiges.

La edición de este libro se realizó con motivo del proyecto *Nada tan invisible*, organizado y producido por el Ayuntamiento de Palma en colaboración con Es Baluard Museu D'Art Modern i Contemporani de Palma.

© D'aquesta edició: Ajuntament de Palma

© Dels textos: les autores i els autors

© De les traduccions: les autores i els autors

© Del disseny: les autores i els autors

D.L.: PM 749-2019

ISBN: 978-84-95267-82-5

